

## Елементи інфраструктури у текстах документів

О. В. Бондаренко

ПВНЗ «Європейський університет», Україна  
Corresponding author. E-mail: vasylija@rambler.r

Paper received 28.05.2016; Revised 05.06.2016; Accepted for publication 08.06.2016.

**Анотація.** У статті досліджено вставлені конструкції у текстах документів, зосереджено увагу на концепції Д. Баранника про дворівневий синтаксис (інтраструктуру та інфраструктуру). У результаті дослідження доведено, що елементами інфраструктури у текстах документів є вставлені слова, словосполучення, речення. Вони вносять в речення додаткові повідомлення, зауваження, конкретизують місце, час існування чогось, доповнюють речення чи його частину. Це – ситуативно зумовлені уточнення або доповнення змісту лінійного речення чи його складників, тобто актуалізатори семантичного прирощення, одиниці модифікаційно-супровідного рівня – інфраструктури.

**Ключові слова:** тексти документів, дворівневий синтаксис, інтраструктура, інфраструктура, вставлені слова, словосполучення, речення.

**Вступ.** Вставлені слова, словосполучення, речення як елементи інфраструктури речення – проблема, яка ще мало висвітлена в граматиці української мови, хоч становить значний інтерес, бо зосереджує в собі актуальні теоретичні погляди на граматику й мову в цілому. На нашу думку, найрелевантнішою та найперспективнішою виступає концепція, що передбачає дослідження категорії вставленості з позиції дворівневого синтаксису.

**Короткий огляд публікацій з теми.** До інноваційних теорій у граматичному ладі мови, на нашу думку, належить концепція Д. Х. Баранника про дворівневий синтаксис [1; с. 13], в якій I рівень він називає інтраструктурою, а II – інфраструктурою. У синтаксичній організації речення в українській та в інших слов'янських мовах діють два структурних рівні: базово-комунікативний та модифікаційно-супровідний, або рівень суб'єктивно-модального та інформативного прирощення. Перший (інтраструктурний) рівень створює граматично та інтонаційно організовану єдність компонентів (слів, речень), зв'язаних між собою відношеннями сурядності й підрядності. Це базова (основна) структура речення. Саме засобами базового структурного рівня виражена комунікативна сутність висловлення, визначено базовий логічно-змістовий і граматичний контури речення. Другий (інфраструктурний) рівень утворюють синтаксично й інтонаційно автономні вербальні структури: звертання, слова автора при прямій мові, вставні та вставлені конструкції тощо. Вони „обслуговують” речення, забезпечують йому інформативну повноцінність, орієнтують вислів на адресата. Услід за Д. Х. Баранником базово-комунікативний (основний) рівень називатимемо інфраструктурою речення, а модифікаційно-супровідний, або рівень суб'єктивно-модального та інформативного прирощення, – інфраструктурою речення [1, с.13]. Уточнюючи подане трактування, вважаємо за доцільне наголосити, що інфраструктура становить комплекс функціонально спеціалізованих автономних синтаксичних форм, які перебувають у базовій структурі (інтраструктурі) речення, еластично переривають його граматичну та інтонаційну лінійність і водночас забезпечують потрібні, зумовлені комунікативним завданням прирощення інформативного, суб'єктивно-модального та іншого характеру.

У сучасній лінгвістиці інфраструктура речення ще не знайшла достатнього висвітлення. Окремі елементи інфраструктури опрацювали такі вчені, як Є. К. Тимченко, І. Огієнко, І. К. Кучеренко, В. С. Храковський, П. С. Дудик, П. І. Богданов, Т. М. Чумаков, В. А. Артемов, А. Й. Багмут, Л. Р. Зіндер, М. У. Каранська, І. Р. Вихованець, Д. Х. Баранник, Л. О. Кадомцева, Н. Ю. Шведова, М. Я. Плющ, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, М. В. Мірченко, В. І. Грицина, К. Ф. Шульжук, М. С. Скаб та ін.

**Мета** статті – дослідити інфраструктурні елементи у текстах документів, простежити тенденцію розширення стилістичних кордонів категорії вставленості, визначити функції вставлених конструкцій з позиції дворівневого синтаксису.

**Джерелами дослідження** стали тексти ділових паперів сучасної української мови.

**Методи дослідження.** Для характеристики елементів інфраструктури речення використано описовий метод із властивими йому прийомами зовнішньої й внутрішньої інтерпретації та методики комплексного й функціонального аналізу.

**Результати та їх аналіз.** Семантика речення, як відомо, має загальнономовний та індивідуальний (особистісний) аспекти. Категорія модифікаційно-супровідного рівня – один з основних засобів формування особистісного аспекту семантики речення.

Коли рівень особистісного (інфраструктурного) компонента особливо високий, то тут уже йдеться про модальне значення. Мовна модальність на рівні синтаксису привертала й продовжує привертати пильну увагу вчених. М. В. Мірченко з цього приводу постулює так: „Будь-яке речення виражає модальну семантику, яка зумовлена: 1) об'єктивним станом речей у світі й пізнанням такого стану мовцем-оповідачем; 2) суб'єктивним інтерпретуванням події, ситуації, факту дійсності в діапазоні можливості, наміру, вірогідності, необхідності, сумніву, категоричності; 3) настановою, комунікативним наміром мовця, його завданням передати об'єктивну (суб'єктивну) інформацію, дізнатися від адресата щось, спонукати його до чогось чи висловити бажання про щось; 4) емоційністю/нейтральністю, що супроводжує акт комунікації і може виявлятися в реченнєвій структурі” [4, с. 221]. Погоджуючись із думкою М. В. Мірченка, можемо констатувати, що вставлене речення має

об'єктивне начало і особливо це стосується офіційно-ділового стилю, напр.: у кінотеатрі „Київ” розпочато прем'єрний показ фільмів англійською мовою (**оригінальні копії**). Початок сеансів о 21-00 (З оголошення). Або ще приклади: *Жінці, яка працює і має двох або більше дітей віком до 15 років... надається щорічна додаткова оплачувана відпустка тривалістю 7 календарних днів без урахування святкових і неробочих днів (Стаття 73 кодексу законів про працю в Україні)* (Із Закону України „Про відпустки”).

Вставлені слова, словосполучення, речення відбивають думку, що не викристалізовується одразу, а формується стрибками, поступовим додаванням, оформлення якого щоразу проходить заново й самостійно, більш або менш механічно. Аналізовані компоненти приєднуються до попереднього мовного цілого або розривають його. Тому в діловій мові вони вживаються рідше, наприклад: *Засідання відбудеться у приміщенні Будинку вчителя (вул. Володимирська, 47), в актовій залі* (З листа-запрошення).

За змістом вставлені елементи бувають різноманітні. Це й підкреслення якогось факту, деталі, уточнення, чи побіжне зауваження, наприклад: *На першому етапі необхідно провести ряд заходів, спрямованих на обладнання робочого місця (виготовлення конструкцій для можливості розміщення товарів на прилавку) та налагодження взаємозв'язків з постачальниками (договори про постачання)* (З бізнес-плану приватного підприємця).

Усі вставлені елементи умовно можна поділити на:

1) ті, що вживаються як додаткове повідомлення – зауваження, наприклад: *Організувати екскурсію до музею історичних коштовностей України (разом з батьківським комітетом)* (З індивідуального плану роботи класного керівника);

2) ті, що вказують на місце, час існування чогось або називають прізвище виконавця у документі тощо: *Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова проводить 28-го березня День відкритих дверей за адресою: вул. Пирогова, 9 (станція метро «Університет»), початок о 13-00 год.* (Із факсу – тексту оголошення);

3) ті, що доповнюють, уточнюють речення чи якийсь його член. Вони не зовсім „вмонтовані” у структуру речення: *Професійно-технічне училище №28 запрошує на навчання випускників 9 – 11 класів за такими професіями: 1. Слюсар-електромонтажник (з умінням виконувати ремонт електрообладнання автомобіля); 2. Машиніст крана (кранівник)* (З оголошення).

Нині категорія вставленості розширює свої горизонти і проникає в усі стилі мовлення: науковий, офіційно-діловий тощо. У різних стилях мови вставлені конструкції дуже виразно виявляють свою неоднорідність (вона настільки очевидна, що визначення вставлених конструкцій, прийнятне для одного стилю, не завжди може бути застосоване до іншого). Зокрема, дуже мало спільних моментів (крім самого факту вставленості) має поняття про вставлені конструкції, сформоване на матеріалі художнього й розмовного стилів, з поняттям про вставлені

конструкції ділової мови. „Основний характер ознак вставлених слів і вставлених речень полягає в тому, що вони з'являються в реченні ніби несподівано не тільки для слухача (читача), але й для самої особи, що говорить (пише), інакше кажучи – вони з'являються тоді, коли певна структура речення вже накреслена, здійснюється, але в процесі цього здійснення виникає потреба в доповненні, роз'ясненні, в зауваженні чи в якомусь застереженні з приводу висловленого” [6, с. 306]. Дуже важко встановити момент „несподіваності” для таких, наприклад, вставлених конструкцій: *Мета: заміщення вакантної посади юриста (в галузі трудового права) у міжнародній компанії* (З резюме). В офіційно-діловому стилі на перший план висунуто зовсім інші властивості цього синтаксичного явища. Дуже часто вставлені конструкції, не виконуючи в основному реченні функцію його членів, зберігають формальні зв'язки з членами основного речення.

Як допоміжні елементи основного речення – носії додаткового значення – вставлені конструкції суттєво відрізняються від звичайних членів речення тим, що, випадаючи – завдяки інтонації й пунктуації – зі складу основного речення, вони переміщують повідомлюване в іншу, відмінну від основної, площину [3, с. 157]. У наведеному нижче прикладі перша вставлена конструкція переводить виклад з площини основного об'єктивного повідомлення в площину повідомлення другого плану актуальності (тобто другою рядну уточнювальну деталь), третя вставлена конструкція виконує допоміжну, технічну функцію (написання суми грошей словами) в тексті: *Ми, що нижче підписалися, (комісія у складі начальника відділу реклами Голубенка М. В., начальника відділу у зв'язках з громадськістю Чайковського Ю. О.), склали цей акт про те, що згідно з наказом директора від 10.09.2015 №609 Про прийом делегації з Республіки Польща було придбано сувенірну продукцію (декоративні кухлі з символікою Києва) на 285 грн. (двісті вісімдесят п'ять грн.* (З акту про списання сувенірної продукції).

У ділових текстах вставлені конструкції можуть містити повідомлення першочергової ваги – все те, що автор хоче підкреслити, виділити, на що він хоче звернути увагу читача. Позиція такого повідомлення в реченні – його спеціальне виділення – якраз і сприяє цьому: *Для поновлення в НПУ імені М. П. Драгоманова в приймальню комісію необхідно подати такі документи: ... 3) копію трудової книжки (для тих, хто має стаж роботи), 4) паспорт (пред'являється особисто)* (З Правил переведення та поновлення студентів у НПУ імені М. П. Драгоманова у 2016 р.).

Вміщення таких важливих повідомлень у дужки, тобто перетворення їх із звичайних конструкцій у вставлені, має для ділових текстів своє особливе значення: оскільки такий текст розрахований суто на зорове сприймання, вміщені в дужках конструкції (а їх буває по декілька на одній сторінці) створюють начебто другий – уточнювальний – план повідомлення – іншу площину – ми називаємо її площиною інфраструктури. Реальне наповнення цього другого плану повідомлення – інфраструктури речення – залежить від теми й завдань тексту, від індивідуальної

стильової манери автора та від цілого ряду інших причин.

Вставлені конструкції в досліджуваних текстах офіційно-ділового стилю виконують важливе та специфічне завдання: розчленування думки на основні відомості й відомості супровідні, другорядні, другопланові чи іноплощинні, які є прирошеннями інформативного характеру, а отже, елементами інфраструктури речення.

Досліджена джерельна база вставлених конструкцій у текстах документів дає змогу вирізнити такі типи цих одиниць:

I. Вставлені конструкції, які виконують функцію доповнення, розширення інформації, напр.:

а) при написанні заяви:

*Директорові заводу „Неон” п. Литвиново*

*Солов'яненко Оксани Іванівни*

*(мишкаю за адресою: вул.Озерна, м. Київ, 17, кв. 192, 01000; тел. 611-11-13)*

*(„Українське ділове мовлення”);*

б) протоколу:

*Порядок денний:*

*1)Про організацію та відкриття фірми „Оранта” у м. Львові. (Доповідач генеральний директор Громов А. В.) („Українське ділове мовлення”);*

в) договору:

*За рахунок своїх коштів здійснити оздоблювальні роботи в приміщенні (далі називатиметься кафе) („Українське ділове мовлення”).*

II. Вставлені конструкції вживаються як уточнення статей законів, фактів, об'єктів, відомостей про осіб у документах тощо, напр.:

а) при створенні запису в трудовій книжці: *Дата і причина звільнення: 13.09.08. Звільнилася за власним бажанням (ст.38. КЗпП України) („Українське ділове мовлення”);*

б) при написанні наказу: *У робочих кресленнях, виготовлених відділом № 7 для механіко-складального цеху (об'єкт № 31), було припущено помилку, що призвело до випуску бракованого експериментального зразка ротора ВН-24. Це сталося внаслідок зниження вимог до якості проектів керівництвом відділу № 7 (начальник відділу – Громов І. Т., головний конструктор – Яремчук В. А.) та безвідповідальності керівника бригади складальників Загребельного В.К., який не перевіряв креслення („Українське ділове мовлення”);*

в) автобіографії: *У Збройних Силах не служив, оскільки під час навчання в університеті проходив підготовку на військовій кафедрі (лейтенант запасу)... Дружина Миколайчук (Марченко) Галина Степанівна, 1968 р. н., працює вчителькою молодших класів у Київській середній загальноосвітній школі №21 („Українське ділове мовлення”);*

г) листа-прохання: *Прошу направити достроково (з 09 березня 2013 р.) для проходження виробничної практики за спеціальністю секретар-референт учениць групи № Т17 Петренко В. С. та Завірюху С. К. („Українське ділове мовлення”).*

III. Вставлені конструкції, подані як додаткові уваги до тексту, посилання, напр.:

а) в оголошеннях: *Книжки можна придбати у*

*видавництві „Криниця” (вул. А. Малишка, 92/4) за готівку чи за безготівковим розрахунком („Українське ділове мовлення”);*

б) у договорах: *У випадку особливих обставин (наприклад, аварії) Продавець зобов'язаний вжити заходів для виконання замовлення Покупця („Українське ділове мовлення”); Закрити свої розрахункові (поточні) рахунки в інших банках та переказати залишки коштів на рахунок, відкритий у Банку („Українське ділове мовлення”); Робота виконується із матеріалів Замовника згідно зі специфікацією на поставлені в перероблення матеріали на кожну партію виробів (Додаток № 2) („Українське ділове мовлення”); У разі повного погашення витрат сторін (див. п. 3.1. договору) складається акт про це, який підписується сторонами й додається до цього договору („Українське ділове мовлення”).*

IV. Вставлені конструкції як літерні позначення цифр в діловій документації, напр.:

а) при написанні гарантійного листа: *Просимо відпустити за безготівковим розрахунком 26 (двадцять шість) двоядерних комп'ютерів, 2 (два) медіапроектори („Українське ділове мовлення”);*

б) у листах-повідомленнях: *Повідомляємо, що для будівництва нового корпусу історичного факультету Вам виділено 1 250 900 (один мільйон двісті п'ятдесят тисяч дев'ятсот) грн. 00 коп., у тому числі на придбання необхідного обладнання – 200 000 (двісті тисяч) грн. („Українське ділове мовлення”);*

в) при укладанні договору: *Прибуток, одержаний у результаті спільної діяльності сторін, за цим договором розподіляється між ними в такому співвідношенні:*

*Фірма – 70% (сімдесят процентів) прибутку;*

*Товариство – 30% (тридцять процентів) прибутку („Українське ділове мовлення”).*

**Висновки.** Отже, вставлені конструкції в офіційно-діловому стилі вносять в основне речення додаткові зауваги, уточнення статей законів, літерні позначення цифр, вказують на посилення тощо, тобто додають відомості супровідні, другопланові, які є прирошеннями інформативного характеру. „Обслуговуючи” речення, вони забезпечують йому інформативну повноцінність. Усе це дає змогу констатувати, що такі вставлені конструкції – одиниці інфраструктурного рівня або рівня інформативного прирошення.

Вставлені слова, словосполучення, речення у текстах документів – виразники об'єктивної модальності, репрезентовані різними типами складних і простих речень, словосполученнями, окремими словами.

На відміну від вставних елементів, що виражають тільки суб'єктивне ставлення того, хто говорить, до висловленої ним думки, вставлені речення, словосполучення, слова вносять в базове речення такі додаткові повідомлення чи побіжні асоціативні зауваження, які:

1) доповнюють,

2) уточнюють,

3) розвивають зміст висловлення,

4) вказують на якісь деталі чи факти, що не були передбачені в перший момент формування думки.

Ці ситуативно зумовлені доповнення або уточнення змісту лінійного речення чи його складників – актуалізатори інформативного прирощення, а значить, одиниці модифікаційно-супровідного рівня – інфраструктури.

Вставлені речення містять безпосередньо виражений предикативний зміст, а у вставлених словах, словосполученнях він представлений імпліцитно. Виходячи з цього, на наш погляд, зв'язок вставлених

елементів з лінійним реченням можна визначити як автономну предикативну інкорпорацію. В основі такого зв'язку лежать інформативно-змістові та суб'єктивно-модальні фактори. Забезпечує цей зв'язок структурно-композиційна та просодична організація, в якій проступають контури міжфразових зв'язків.

Категорія вставленості в наш час все більше активізується і набуває подальшого поширення через демократизацію мовлення в усіх стилях мови.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Баранник Д. Х. Два рівні граматичної структури речення / Д. Х. Баранник // Мовознавство. 1993. – № 6. – С. 13–19.
2. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2008. – 294 с.
3. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови / А. П. Коваль. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1970. – 306 с.
4. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій: Монографія / М. В. Мірченко. – Луцьк: Вежа, 2004. – 393 с.
5. Палеха Ю. І. Загальне документознавство: навч. посібник / Ю. І. Палеха, Н. О. Леміш – К.: Ліра-К, - 2008. – 395 с.
6. Шапиро А. Б. Основы русской пунктуации / А. Б. Шапиро. – М.: Из-во АН СССР, 1955. – 318 с.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Паламар Л. М. Українське ділове мовлення / Л. М. Паламар. – К.: Либідь, 1997. – 296 с.
2. Глущик С. В. Сучасні ділові папери / С. В. Глущик, О. В. Дияк, С. В. Шевчук. – К.: Атіка, 2005. – 544 с.

#### LITERATURE

1. Barannyk D. K. Two Levels of Sentence Grammatical Structure / D. K. Barannyk // Linguistics, 1993. – # 6. – P. 13–19.
2. Zahnitko A. P. The Theory of Modern Syntax: Monograph. – Donetsk: DonNU, 2008. – 294 p.
3. Koval A. P. The Scientific Style of Modern Ukrainian Literary Language / A. P. Koval. – Kyiv: Kyiv University Press, 1970. – 306 p.
4. Mirchenko M. V. The Structure of Syntactical Categories: Monograph / M. V. Mirchenko. – Lutsk: Vezha, 2004. – 393 p.
5. Palekha Y. I. General Science of Documentation: Tutorial / Y. I. Palekha, N. O. Lemish. K.: Lira-K, 2008. – 395 p.
6. Shapiro A. B. Foundations of Russian Punctuation / A. B. Shapiro. – M.: The USSR Academy of Sciences' Press, 1955. – 318 p.

#### SOURCES OF ILLUSTRATIONS

1. Palamar L. M. Ukrainian Business Speech / L. M. Palamar. – K.: Lybid, 1997. – 296 p.
2. Gluschyk S. V. Contemporary Business Papers / S. V. Gluschyk, O. V. Diyak, S. V. Shevchuk. – Kyiv.: Atika, 2005. – 544 p.

#### The infrastructure elements in documentation texts

**Bondarenko O. W.**

**Abstract.** The article deals with the study of parenthetical constructions in documentation texts according to the two-level syntax concept by D. Barannyk (the infrastructure and infrastructure). It has been proved that documentation text infrastructure elements comprise parenthetical words, clauses and sentences to provide complementary information, such as notes, remarks, place and time specifiers etc. supplementing the sentences or their parts. These situational complements to the linear sentence content actualize the semantic augment, forming the infrastructural units of the modifying and concomitant level.

**Keywords:** documentation texts, two-level syntax, infrastructure, infrastructure, parenthetical words, clauses, sentences.

#### Элементы инфраструктуры в текстах документов

**Е. В. Бондаренко**

**Аннотация.** В статье исследованы вставленные конструкции в текстах документов, сосредоточено внимание на концепции Д. Баранника о двухуровневом синтаксисе (инфраструктура и инфраструктура). В результате исследования доказано, что элементами инфраструктуры в текстах документов являются вставленные слова, словосочетания, предложения. Они вносят предложение дополнительные сообщения, замечания, конкретизируют место, время существования чего-то, дополняют предложение или его элемент. Это – ситуативно предопределенные уточнения или дополнения смысла линейного предложения или его составляющих частей, то есть актуализаторы семантического приращивания, единицы модификационно сопроводительного уровня – инфраструктура.

**Ключевые слова:** тексты документов, двухуровневый синтаксис, инфраструктура, инфраструктура, вставленные слова, словосочетания, предложения.